

Katarina M. Mitrović

Institut za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
kmmitrovic@gmail.com

Ana Dajić

Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
anawmb91@gmail.com

„Čuvari parka“: participativno projektovanje i antropološko promišljanje Platoa u Mileševskoj ulici u Beogradu¹

Apstrakt:

Cilj ovog rada biće da prikaže jedno antropološko istraživanje, unutar transdisciplinarnog rešenja, čija osnova počiva na ideji participativnog projektovanja. S tim u vezi, prikazaćemo rad inicijative „Čuvari parka“ koja je sprovela čišćenje, oživljavanje i transformaciju Platoa na teritoriji beogradske opštine Vračar, nastojeći da iskoristi aktivni potencijal mesta i njegovih korisnika. Plato kao zajednički javni prostor namenjen svima tumačićemo kao identitetsko „antropološko mesto“. Dalje, postaviće se pitanje dinamike komšijskih odnosa i situacija u kojima se ostvaruju bliži ili dalji kontakti. Posebno će biti razmotreni koncepti „prostora aktivnosti“, „prostora okupljanja“, „prostora kretanja“ i „prostora događanja“, važnih kada govorimo o mapiranju i stvaranju urbanog čvorišta na Platou, kao mesta susretanja, razmene i konstituisanja zajednice, pojedinaca i sredine. Naposljetku, analizirajući intervjue sprovedene na Platou predstavitićemo rad inicijative, od njenog nastanka 2015. godine, do završne izložbe u maju 2018, kojom je prikazan proces transformacije prostora, u kom su učestvovali antropolozi, arhitekte i ispitanici – odrasli i deca sa Platoa. Odgovaranjem na pitanja kako se ovaj prostor doživljava, ko „ima pravo na njega“ i od čega ovaj odnos zavisi, te odgonetanjem delova

¹ Tekst je nastao kao rezultat rada na projektima Beogradske internacionalne nedelje arhitekture (BINA) i programa Shared Cities: Creative Momentum (SCCM). Takođe, veliku zahvalnost dugujemo profesorki Vesni Vučinić-Nešković, koja je, od početka, pratila rad inicijative, komentarima i sugestijama učinila naše istraživanje usmerenijim i bila mentor prve verzije ovog rada, nastalog kao ispitni rad na predmetu Urbana antropologija i antropologija prostora.

Platoa koji se koriste ili, sa druge strane, izbegavaju, potcrtaćemo ose i mogućnosti antropološkog udela u participativnom projektovanju.

Ključne reči:

Plato, participativno projektovanje, interdisciplinarni pristup, antropološko mesto, "Čuvari parka".

Ka promišljanju Platoa

Nekoliko godina stanovanja u izuzetno urbanom i prometnom, a istovremeno, u izvesnoj meri, opasnom i nehygieničkom delu grada, navelo je tri mame na razmišljanje o iskorišćavanju i planiranju prostora u kom najčešće šetaju decu. Takva promišljanja uskoro su obrazovala „Čuvar parka“, inicijativu okupljenu sa ciljem uređenja konkretnog prostora – Platoa lociranog između tri viračarske ulice: Mileševske, Cara Nikolaja II i Radoslava Grujića (ranije Božidara Adžije). Šira ideja o uređenju prostora, pre svega njegovom čišćenju, proistekla je, početkom 2015, iz neformalnog razgovora unutar grupe komšija, koja se, nakon prve velike akcije iste godine, proširila timom antropologa, arhitekata, dizajnera i menadžera u kulturi. Primarni cilj je bio da se ukaže na potencijale ovakvog centralnog gradskog prostora na opštini Viračar, ali i da se pokaže i razume kako se taj prostor menjao i koristio, od nastanka "novog" naselja, izgrađenog sedamdesetih godina, do danas. Motivi koji su, pre svega, bili lične prirode postali su i praktičan preduslov za istraživanje i akciju, zbog lakše dostupnosti prostora i ispitanika.

Plato se nalazi na Viračaru, tj. na tromeđi samog srca te opštine – između Kalenić pijace, Čuburskog parka i Crvenog krsta. Omeđen je zgradama, pojedinim poslovnim objektima, garažom, i formiran je u nekoliko „terena“ koje, sa gornje strane, okružuju improvizovani parkinzi, koji smanjuju njegovu funkcionalnu vrednost dok sa donje, Plato presecaju „utabane“ asfaltske trase prolaznika. Centralna mesta za odigravanje većine aktivnosti mogu se podeliti na dve tačke – fudbalski i košarkaški teren, koji se, i po nivou i nagibu, nadograđuju jedan na drugi. Već u prvim organizovanim posetama Platou, članovi inicijative „Čuvari parka“ su primetili da česta aktivnost prouzrokuje vidno zaprljanu sredinu. U skladu sa tim, prve izvedene akcije podrazumevale su čišćenje, ali i razgovore sa onima koji ovaj zajednički prostor aktivno koriste. Takve interakcije dale su nam bolji uvid u mapiranje problema, ključnih i spornih tačaka, poput pitanja odgovornosti u vezi sa održavanjem, sadržaja koje Plato nudi i mogućnosti delovanja u prostoru.

Složenost uočenog problema, uslovila je da se, u toku 2016. godine, radi na detaljnijem promišljanju odnosa prema zajedničkim prostorima, koje bi trebalo da uključi veći broj ljudi. Prvoj većoj akciji, održanoj u aprilu, pridružila se i grupa antropologa, pedagoga i arhitekata, motivisanih različitim ličnim i profesionalnim razlozima. Kao dobru taktiku okupljanja, inicijativa je iskoristila organizovanje izložbe o odrastanju i detinjstvu starijih generacija, dok su pedagozi te generacijske razlike prevodili deci, na kreativne načine, igrajući se sa njima igara tipičnih za detinjstvo njihovih mama, tata, baki i deka. Tokom trajanja izložbe, antropolozi su počeli sa sprovođenjem istraživanja koje je bilo usmereno na proučavanje istorije kraja, sećanja i odnosa prema Platou. Razgovorima je trebalo doći do ideja za potencijalne aktivnosti i preuređenje, koje bi uključilo nasleđe kraja i želje onih koji ga najviše koriste. Zamisli roditelja, ali i dece, arhitekate su, potom, na licu mesta, dočaravale crtežima. Prva grupa ideja je podrazumevala čistiji prostor, veći broj klupa i mesta za sedenje, a mapiranjem tragova dečije mašte, došli smo i do druge grupe ideja nešto težih za realizaciju, poput ideja dece da se, sa svojih prozora, „bućnu u veliki bazen na Platou“.

Intervjui koji su obavljani tokom akcija 2016. godine pokazali su se kao vrlo interesantan izvor informacija, koje su „Čuvarima parka“ pomogle u odgonetanju nasleđa kraja. Na čelu sa Milom Bakić, Džangbi Li (Jungbee Lee), Zoranom Matijašević i Milicom Milojević formulisane su, u odnosu na dotadašnja iskustva, jasne ideje i nacrt projekta saradnje između arhitekata i antropologa, koji je, u februaru 2017. godine, odabran na projektom konkursu Beogradske internacionalne nedelje arhitekture (u nastavku: BINA), kao projekat unapređenja otvorenog gradskog prostora u saradnji sa lokalnom zajednicom. Ideja je počivala na razvijanju modela participativnog projektovanja (MyIntyre 2008; Wilson 2013; Kraft 2012; Kindon et al. 2007; itd.), tj. uključivanja i intenzivne saradnje više strana – od korisnika Platoa, do stručnjaka i nadležnih institucija. Ovo partnerstvo je deo evropskog projekta „Gradovi deljenja: kreativni podsticaj“ (SCCM: *Shared Cities Creative Momentum*), programa koji preispituje savremene urbane izazove Evrope, delajući u 7 gradova i 6 država.²

² Pored Beograda, u Berlinu, Pragu, Bratislavi, Katovicama, Varšavi i Budimpešti, u periodu od 2016. do 2020. godine, pod pokroviteljstvom ovog programa, organizovaće se veliki broj akcija i događaja, sa ciljem unapređenja uslova života kroz transformaciju gradskih prostora i razvijanje „kreativnog diskursa, koji nastaje ukrštanjem arhitekture, umetnosti, urbanizma i ekonomije deljenja“ (Ivanović Vojvodić 2017, 59).

Akcije „Čuvara parka“ bi, u tom smislu, trebalo da osnaže građane za zajedničko preuzimanje inicijative, saradnju i deljenje, kao i da ih usmere na kreativno promišljanje mesta i interakcije u prostoru. Ideja ovako postavljenog projekta je da se analiziraju stavovi i emocije koje ljudi vezuju za konkretan prostor, da se vidi u kom smeru bi išlo njegovo unapređivanje uz direktan angažman korisnika, s ciljem razvijanja posebnog modela brige o susedstvu. Ovakav primer, kojim bi se prostor unapredio „odozdo“ i, tako redefinisano, služio potrebama onih koji su učestvovali u promišljanju i intervenciji, uz korišćenje postojećih ljudskih i institucionalnih kapaciteta, počivao bi na dobroj volji građana. Pored učešća pojedinaca, dece, tinejdžera i odraslih voljnih da pomognu, u pomoć „Čuvarima parka“ pristizali su i lokalni trgovci, ugostitelji i mali preduzetnici, etno-klub „Gradimir“ i ustanova kulture „Božidarac“.³ Zapravo, intenziviranje prisustva ove inicijative na Platou može se meriti od trenutka pristupanja projektu, koji je, nadalje, nametao novu dinamiku rada u prostoru.

Zajednička metodologija

Inspiracija za ovakvo participativno projektovanje smešta ovo istraživanje u oblast u povoju, koja se, u izvesnom smislu, može podvesti pod „antropologiju dizajna“, koja prevodi ljudske težnje u opipljiva iskustva. U antropološkom smislu, dizajniranje tako može predstavljati oblikovanje budućnosti sveta u kom živimo (Gatt and Ingold 2013, 144). I upravo taj prostor između dizajna i proizvodnje razmatran je sa različitih akademskih pozicija, koje neminovno upućuju na tzv. „antropologiju inženjerstva“, a „razmatranje inženjerstva kao antropološke teme omogućava nam da zauzmemo poziciju kulturne neutralnosti u istraživanju proizvodnih praksi. Inženjerstvo je posebna forma proizvodnje, koja se često smatra sinonimom za industrijalizam i masovnu proizvodnju, a ne, u širem smislu, za zajedničku izgradnju velikih ili složenih objekata“ (Ewart 2013, 96).

U slučaju „Čuvara parka“, antropološko istraživanje tako može predstavljati dijalošku sponu između arhitekata i stanovnika kraja, a antropološki naravno, treba imati na umu da ovo nije prvi sličan projekat, odnosno da se o projektima revitalizacije i „oživljavanja“ urbanih prostora u Srbiji i svetu aktivno govori. Vesna Vučinić-Nešković piše o učešću na panel-diskusiji na temu urbanih javnih prostora, koja je, uz izložbu „Za javni prostor u gradu. Evropska nagrada za gradski javni prostor 2008“, održana u Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu, od 3. do 26. septembra 2008. godine. Projekti koji su osvojili nagrade upravo su težili podsticanju socijalnih interakcija kroz transformacije prostora napuštenih parkova, prolaza i malih trgova, koji su se isticali „estetski mudrim i društveno maštovitim rešenjima imperativa transformacije neiskorišćenog fizičkog prostora u živo društveno mesto“ (Vučinić-Nešković 2012, 13).

polog postaje medijator koji te veze prevodi u značenja. „Uključivanje arhitekata u proces dizajniranja je nameran potez da se probude uobičajene uloge i odnosi moći korisnika i profesionalaca“ i da se stvori predano angažovanje obe strane (Smith 2013, 123). Možda najveći izazov po uspostavljanju partnerstva između „Čuvara parka“, BINA-e i SCCM projekta bilo je usklađivanje postojećih planova sa novim očekivanjima, te ustanovljavanje zajedničke metodologije, koja će se koristiti pri istraživanju i realizaciji zamišljenih promena. Obe strane, antropološka i arhitektonska, bile su svesne da gradovi i krajevi nisu samo skupine ulica i objekata, već nosioci identiteta i realnosti, različitih vizija i delanja. Grad je, u tom smislu, doživljen kao proces, kao nosilac vrednosti i „kulturno-društveno konstruirana stvarnost“, koja usvaja „mnogobrojna značenja“, „djelomične istine“ i „kontradiktorne stvarnosti“ (Gulin Zrnić 2006, 7). Takođe, grad i njegovi delovi konstruišu se kroz doživljaje onih koji ih koriste, pridajući pažnju nekim delovima i elementima, a drugima ne. U tom smislu, Plato se može posmatrati kao „antropološko mesto“, odnosno „načelo smisla za one koji ga nastanjuju, a ujedno i načelo razumljivosti za onoga ko ih izučava“ – ono je identitetsko, relaciono i istorijsko (Ož 2005, 51).

Kada razmišljamo o relativno malim mestima poput Platoa, interesantno je razmatrati kulturne prakse i interakcije ljudi koji su češće u kontaktu – suseda i komšija čiji odnosi „proizlaze iz neposredne blizine stanovanja i deobe zajedničkog prostora“. Kako navodi Gordana Ljuboja, pišući o susedskim odnosima na Dorćolu, termin „komšija“ izuzetno je zgodan, jer istovremeno sugeriše distancu, poštovanje i sličnost. Njegova funkcija je stvaranje osećanja pripadnosti grupi, te povezivanje ljudi „na manje krut i manje formalan način“, u nejasnim i nestrukturiranim situacijama. Termin „komšija“, u tom smislu, pomaže „da se uspostavi komunikacija, i za nju nepohodna doza bliskosti, i onda kada ne postoji nijedan drugi uslov za nju“ (Kovač i Kovač 2010, 10). Tako, ukoliko kažemo „Komšija, da li biste podržali našu akciju?“, pitanje ne zvuči bezlično, već se podrazumeva da je to „nešto“ što je stvar svih „nas“.

Međutim, postavlja se pitanje koliko se danas, pod pritiskom ubrzanog načina života i investitorske gradnje, menja intenzitet komšijskih odnosa. Gradske vlasti sve češće pristaju na zahteve finansijera, ostavljajući po strani zaštitu javnog interesa. Prema nekim autorima, ovakav razvoj postaje pretnja urbanom životu, susedskim odnosima trenutnih stanara i kvalitetu života budućih, ukoliko imamo na umu da su stanovi koji se grade uglavnom ispod minimalnih uslova za kvalitetno stanovanje, kao i „bez zelenih površina, mesta za okupljanje i druženje sa komšijama“

(Kovač i Kovač 2010, 18; Kucina 2016, 106). Akcije „Čuvara parka“ i ideja da se sprovede transformacija prostora, tj. da se „Plato kroji po njihovoj meri“, zavisile su upravo od komšijskih odnosa i njihove motivacije za učestvovanje. Osaživanje „duha kraja“ i zajedničkih interesa trebalo je da doprinese osećaju da je Plato mesto koje se deli, koje je pravo koliko i odgovornost svih njegovih korisnika.⁴ Naime, upravo su društvene razmene i lokalne inicijative stvorile i održale ono što je danas poznato kao specifičan kulturni identitet gradova širom sveta (Kucina 2016, 113). Uključivanje građana u aktivnosti vezane za mesta, njihovo međusobno povezivanje i aktivno korišćenje lokalnih gradskih prostora danas, značilo bi vraćanje odnosa i vrednosti, obnavljanje izgubljenog osećaja zajednice i grada (Kucina 2016, 108, 113). Osveščivanje novog urbanog identiteta koji bi počivao na „pravu na grad“ doprinelo bi „participativnom istraživanju“ i „participativnom projektovanju“. Istraživanje koje počiva na participativnoj, učesničkoj akciji (*participatory action research*), stoga, podrazumeva: „(a) zajedničku obavezanost da se istraži sporno pitanje ili problem, (b) želju da se angažuje po pitanju promatranja sebe i zajednice, kako bi se doprinelo pojašnjavanju problema koji se istražuje, (c) udruženu odluku da se obaveže na individualne i/ili kolektivne akcije, koje vode ka korisnim rešenjima, koja će doprineti ljudima koji su uključeni, i (d) stvaranje saveza između istraživača i učesnika, u planiranju, implementaciji i širenju istraživačkog procesa“ (McIntyre 2008, 1).⁵

Prateći taj model, a po pristupanju evropskom projektu, „Čuvarima parka“ je predložena serija radionica sa Ivanom Kucinom, osnivačem i programskim direktorom BINA-e, direktorom „Urbanih transformacija“ na Mikser festivalu 2006. godine, osnivačem „Škole urbanih praksi“ i učesnikom projekta „Urbani inkubator Beograd“.⁶ Radionice su održane u februaru i martu 2017. godine, u Društvu arhitekata Beograda, a njihov cilj je bio kreiranje jedinstvene arhitektonsko-antropološke metodologije, nastale usled saradnje antropološkog i arhitektonskog tima, unutar projekta.⁷

4 U daljoj prošlosti, gradovi su počivali na sličnom modelu, koji se oslanjao na aktivnosti i potrebe lokalnog stanovništva, a koji je dozvoljavao generacijama urbanih susedstava da stvore zajedničke vrednosti, kroz deljene odgovornosti (Kucina 2016).

5 Ovakva saradnja istraživača i korisnika prostora, već je testirana u Beogradu, kroz projekat *Urban Incubator: Belgrade* i „Školu urbanih praksi“, koji su se odnosili na Savamalu (više na: <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/prj/sch/srindex.htm>).

6 <http://novaiskra.com/sr/programs/ivan-kucina>

7 Antropološki tim unutar „Čuvara parka“ je, po početku sprovođenja istraživanja, 2017. godine, bio sastavljen od antropološkinja i antropologa sa Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. U timu su bili Mila Bakić, Ana Dajić, Katarina Mitrović, Sonja Radivojević, Sara Nikolić, Nina Šašić, Damjan Jugović Spajić i Boško Đokov-

Nakon zajedničkih radionica, formiran je upitnik u čijem prvom delu je bilo nekoliko skupova pitanja u vezi sa zajedničkim prostorom, omiljenim mestima u kraju, veličinom prostora koju je informant spreman da deli sa drugima, količinom vremena koju provodi u aktivnostima van stana i slično, dok je drugi deo sadržao pitanja o životnom stilu ispitanika. Ovakav metod je predložen, sa ciljem da se formulišu ili izraze nezadovoljene potrebe, okidači, motivi, simbolički kapital zajednice (Kucina 2016, 112). Uvežbavanjem prepoznavanja i izdvajanja takvih iskaza, istraživači bi trebalo da znaju da prepoznaju navedene kategorije na terenu. *Okidači* bi bile stvari koje pokreću ljude, nekad i provokacije. *Motivacije* bi se odnosile na ono što ispitanici vole da rade, dok bi se *simbolički kapital* odnosio na vrednosti koje cene, a do kojih bismo došli kroz razgovor o prostoru i interesovanjima nevezanim za njega. Naposljetku, *nezadovoljene potrebe* bi se odnosile na probleme koje su ispitanici direktno ili indirektno pomenuli tokom razgovora.

Kategorisanje ovih pojmova dovelo bi do njihovog kasnijeg kombinovanja, tako da jedan ili dva pojma iz svake kategorije stvore nacrt i „domaštaju“ prostor ili mobilijar, koji bi u najvećoj mogućoj meri odgovarao potrebama i željama informanata. Prenosjenje čitave metodologije na Plato, značilo je participativno, tj. učesničko projektovanje, kojim će želje svih biti oslušnute i inkorporirane u konačno rešenje, ukoliko je to moguće. U središtu predložene metodologije, bila je ideja da se građani ponovo uključe u promišljanje i modelovanje prostora po svojoj meri. Takva, zajednička intervencija trebalo bi da, od odabranog prostora – Platoo, stvori „urbano čvorište“ (engl. *urban hub*) – mesto preko kojeg bi građani ostvarili svoje „pravo na grad“, mesto koje je od zajedničkog interesa i koje je, stoga, i predmet zajedničke odgovornosti. Ovako kreirano čvorište, „zaokruženo“ učitanim stavovima korisnika i njihovim intenzivnijim umrežavanjem, trebalo bi da postane mesto „okupljanja, razmene i konstituisanja zajednice oko pitanja od zajedničkog interesa“ (Kucina 2016, 71), te mesto koje će pospešivati komšijski aktivizam, služiti zajednici i razvijati prakse urbanih deljenja. Korisnici bi bili u prilici da, učešćem u osmišljavanju „svog mesta“, naprave prijatan ambijent koji će, istovremeno, nositi zajednički i lični pečat, a koji može služiti u raznim situacijama. Šire, ovo mesto može služiti za lokalne manifestacije, od

ić. Pored toga, tokom jula i avgusta, troje studenata treće godine obavilo je individualnu terensku praksu na Platou. S druge strane, iako je planirano da arhitektonski tim čine studenti i studentkinje sa Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, njihovo povlačenje iz projekta uslovalo je stvaranje sasvim novog, brojčano manjeg tima arhitekta, koje su bile upoznate sa antropološkim promišljanjem prostora. Konačno, tim su činile Katarina Ristić, Marija Brdović i Tanja Grubić.

humanitarnih akcija do aktivnosti poput kreativnih radionica, šahovskih turnira ili mesta performansa umetnika. Takođe, tokom niza akcija, radionica i događaja trebalo je dalje raditi na modelu razgovora o projektu, direktnoj saradnji i diskusiji više strana.

Iako nam je predstavljeni model bio interesantan i, u teoriji, obećavao mnogo, ubrzo smo shvatili da je ovakvu metodologiju potrebno revidirati, preformulisati i dopuniti upitnik, koji ćemo, u daljem istraživanju, koristiti, a koji bi bio usmeren i na neformalni razgovor, koji bi pomogao u boljem sagledavanju mišljenja i stavova ispitanika.

Naposletku, pored osnovnih demografskih podataka, pitanja u upitniku podeljena su na dve grupe, pri čemu je prva trebalo da nam kaže nešto o ispitaniku, njegovim aktivnostima i interakcijama u prostoru i sa prostorom van Platou, dok je druga bila upućena direktno na Plato, njegovu okolinu i susedske odnose nekad i sad. U zavisnosti od odgovora, ispitanicima podeljenim u tri kategorije („gosti“, „doseljeni“, „starosedeooci“) bila bi postavljena različita pitanja, sa zajedničkim ciljem spoznaje elemenata koji su „komšijski“, „lokalni“ i prepoznatljivi. „Gostima“ su postavljana pitanja o prirodi njihovih poseta Platou i o razlikama između ovog kraja grada i kraja u kojem ispitanik živi. Pod kategorijom „doseljenih“, podrazumevali smo i one koji tu žive duže, ali nemaju sećanja na detinjstvo na Platou. Zanimalo nas je zbog čega su izabrali baš ovaj kraj i šta se u njemu promenilo od njihovog dolaska. Pitanja o promenama u kraju postavljana su i „starosedeoocima“, sa težnjom da se ožive sećanja na zvuke i mirise detinjstva, načine provođenja vremena, lokalne podele i elemente koji su okupljali zajednicu. Poslednja grupa pitanja se odnosila na upotrebu Platou, kao i doživljaj njegovog eventualnog „prisvajanja“. Naime, pokušali smo da saznamo da li ispitanici imaju posebna, „svoja“ mesta, klupe, delove terena i čoškove, kao i da li neke delove izbegavaju kao opasne ili ih doživljavaju isključivo kao tranzitne ili pak periferne i „daleke“ za upotrebu. Naposletku, zanimalo nas je susedstvo kao „teritorijalna društvena grupa čiji članovi, unutar svog područja, nalaze zajedničko tlo za primarne društvene aktivnosti i za organizovane i spontane socijalne kontakte“ (Vučinić 1999, 18). Stoga, ovakav upitnik ukazao bi na postojanje i intenzitet međuljudskih odnosa – da li su interakcije organizovane ili spontane i na kom se nivou može o njima govoriti. Po završetku intervju, ispitanici su zamoljeni da podele i fotografije iz lične arhive kojima bi ilustrovali isečke istorije kraja. Smatrajući da metod dubinskih intervju može da pruži dovoljno detalja i navede ispitanika da se otvori u meri u kojoj bi mu to bilo prijatno, potonji koraci podrazumevali su izmenu upitnika i umesto zadiranja u privatnost, fokus premestili na neformalni razgovor.

Početak formalnog dela istraživanja na Platou izveo je antropološki tim unutar „Čuvara parka“ i troje studenata etnologije i antropologije u okviru obavezne studentske prakse. Služeći se pragmatičnim uzorkom, „do koga se dolazi nasumičnim odabirom osoba koje su prisutne u nekom javnom prostoru ili su, jednostavno, bile voljne da učestvuju u ispitivanju“ (Vučinić Nešković 2013, 33), intervjuisano je 29 osoba. Iako smo svesni da nasumični uzorak uglavnom ne može ponuditi relevantne zaključke o temi istraživanja, smatrali smo da je pogodan za naše istraživanje, jer može pokazati „raspon stavova“ (Vučinić Nešković 2013, 33) raznih korisnika prostora, bez obzira na godine, socio-ekonomski status, zanimanje i slično. Ovakav uzorak je dobar za participativne projekte, jer će intervencija u prostoru, izvršena na osnovu istraživanja, biti „prilagođenija“ potrebama različitih grupa. Drugo, svi intervjui su obavljani na samom Platou, među informantima koji su tu već provodili vreme, tj. za koje se, i pre početka istraživanja, znalo da su korisnici prostora. Ukoliko bi se čak i ispostavilo da je neko od nasumično odabranih ispitanika po prvi put na Platou, kategorija „gostiju“ pružila bi dovoljno širine da se intervju obavi i čuje interesantan i „svež“ uvid o razlikama između okruženja Platou i kraja grada iz kojeg je ispitanik, koji po prvi put boravi u ovom prostoru. Kao posebna prednost pokazalo se i intervjuisanje ljudi u prostoru o kome se priča. Naime, oni su, dodatno, mogli da nam pokažu ili nas odvedu do tačnih mesta o kojima su govorili, dok je sam prostor intenzivno budio sećanja.⁸

Intervjuisano je 11 „starosedelaca“, 10 „gostiju“ i 8 „doseljenih“, a kada je reč o starosnoj strukturi, najmanje je bilo starijih od 60 (jedna ispitanica) i mlađih od 18 godina (dvoje ispitanika). Kao pogodan trenutak za intervjuisanje i pronalaženje ispitanika, koristili smo akcije čišćenja i dečijih radionica, koje su se odvijale uglavnom nakon radnog i školskog vremena, u popodnevним časovima. Međutim, ovo vreme se pokazalo kao „rano“ za tinejdžere i „kasno“ za starije sugrađane. Neupitno smo želeli da deca iskažu svoje preference i ideje, te svoj doživljaj Platou, koji bi, kao jednako vredan, bio predmet našeg istraživanja i dalje intervencije u prostoru. Imajući to u vidu, morali smo detaljno da osmislimo aktivnosti koje bi, na neki način, bile „zamenā“ za intervju. Ove brižljivo osmišljene radionice trebalo je da nas dovedu do viđenja Platou, kroz

⁸ Jedan od ispitanika (I.P, M, 42, farmaceut), na primer, pored detaljne šetnje po Platou, proveo nas je i kroz podzemnu garažu, u koju se ulazi iz Mileševske ulice. Ona je pozicionirana tačno ispod fudbalskog terena na Platou, a osim „Platou iz drugog ugla“, ispitanik je želeo da nam pokaže vrata kroz koja se, nekada, ulazilo u atomsko sklonište. Tokom šetnje po Platou, do garaže i od jednih do drugih vrata skloništa unutar garaže, ispitanik je, sve vreme, pričao o svojim sećanjima, koja mu, verovatno, ne bi tako lako navirala da je istraživanje obavljeno u nekom drugom prostoru.

„sočiva” njegovih malih korisnika. Od njih se, suštinski, tražilo isto što i od odraslih: da nam kažu nešto o sebi, stvarima i mestima koje vole, svom detinjstvu na Platou i vizijama za njegovo preuređenje. Odgovore na ova pitanja dobili smo tako što smo decu zamolili da nam, kroz igru, predstave svoj doživljaj Platoa.⁹ Kroz njihove crteže i komentare, kombinovane sa odgovorima starijih korisnika, nastojali smo da utvrdimo šta bi, na Platou, bio „prostor aktivnosti“, tj. skup mesta na kojima se „uspostavlja direktan kontakt između pojedinaca i njihove socijalne i fizičke sredine“, bilo da se radi o „prostoru okupljanja“ (društvenih i drugih aktivnosti) ili „prostoru kretanja“, koji podrazumeva uobičajene putanje kretanja ljudi u pravcu dva glavna izlaza (Вучинић 1999, 18-19). Ono što nas je, shodno cilju projekta, najviše interesovalo, bilo je pitanje postojanja „prostora događanja“, koji bi podrazumevao kolektivnu aktivnost na nivou kraja (Вучинић 1999, 19). Treba imati na umu da su ovi koncepti upotrebljavani za mnogo širi kontekst koji se tiče prostornog ponašanja u gradu. Ovaj pristup smo, međutim, koristile kako bi mapirale mesta koja su neiskorišćena, a mogla bi se koristiti kao prostor (lokalnih) događanja, tj. koja bi bila zgodna urbana čvorišta, mesta aktivnosti i dijaloga komšija, koja, pritom, ne bi narušavala do tad konstituisane individualne i društvene tokove na Platou.

Međutim, aktivnost „Čuvara parka” nije se odvijala samo u okvirima akcija. Participativno projektovanje prenelo se i na virtuelnu sferu; najpre, putem formirane fejsbuk¹⁰ (Facebook) stranice, koja je nastojala da okupi veliki broj pratilaca sa područja u blizini Platoa. Premda su i druge slične inicijative građana kojima se ova ideja dopala podržale aktivnosti, cilj ovakvog vida internet prisutnosti oslikavala se i u intenzivnom obaveštavanju o akcijama sprovedenim na Platou. Najpre fotografije, a potom i fejsbuk ankete zainteresovale su članove fejsbuk grupe da učestvuju u odlukama u vezi sa prostorom koji koriste.¹¹ Pored čišćenja i radionica 9 Dobar primer takve akcije bila je julska radionica „Život u prostoru“, koju smo realizovali uz pomoć „Osmatračnice“ i Aleksandra Jevtića, likovnog umetnika i pedagoga. Grupa dece koja se okupila na Platou oživljavala je prostor oko sebe, zanimljivim vežbama percepcije, uz pomoć pokreta i svih čula. Nakon ove vežbe i pod utiskom doživljaja, trebalo je nacrtati lične mape Platoa, dopunjene izumima, željama i težnjama. Kako se ova radionica pokazala kao veoma uspešna i zabavna, tokom narednih okupljanja takođe smo ohrabivali decu da aktivnije „prožive“ prostor koji svakodnevno koriste: da ga oslikaju kredama, imajući na umu mesta na kojima se češće igraju, kao i ona na kojima im najviše smeta đubre, ili da nam, putokazima, obeleže mesta, odredišta i centre svojih aktivnosti.

¹⁰ <https://www.facebook.com/cuvariparkabg/> (pristupljeno 8.1.2019.)

¹¹ Dobar primer takve prakse bilo je glasanje o boji pločnika, u novembru 2017. godine. Naime, antropološka istraživanja suzila su izbor boja i izgleda pločnika, koje su, između ostalog, oslikavala deca, a arhitektonski tim je predložio tehničko idejno rešenje u dve varijante. Ovim glasanjem, uz glasanje koje se vršilo i na samom Platou, pod nazivom „Kako vidimo Plato”, došli smo do konačnog rešenja koje je izvedeno uz pomoć komšija.

za decu, organizovane su i pojedine humanitarne akcije putem kojih su sakupljani novac i igračke za decu iz obližnjeg Doma za decu i omladinu „Dragutin Filipović Jusa”, kao i sakupljanje sredstava za lečenje jednog od najmlađih komšija.

Treba napomenuti i to da istraživački proces, kao i akcije „Čuvara parka” nisu uvek išle po planu. Pre svega, ceo projekat i njegovo izvođenje povezano je s prostorom koji nije natkrovljen, tako da su naše akcije, a samim tim i istraživanje, nekoliko puta odlagane zbog kiše. Što se tiče istraživanja, neprijatne situacije su, uglavnom, počivale na pretpostavci da smo aktivisti političkih stranaka, uz komentar „Ko vas plaća?” i slično.

Analizirani materijal

Tokom istraživanja, saznali smo da su se soliteri gradili sedamdesetih godina prošlog veka, u periodu u kojem se čitav Beograd intenzivno razvijao. Naime, od 1960. do 1975. godine, u Beogradu je „izgrađeno (je) 923 000 m² raznih industrijskih objekata, 200 000 m² prodajnog prostora i 4 648 000 m² ulica i puteva“, kao i 127 858 stanova (Бупа 2004, 142, 140). U ovom periodu počinje i izgradnja čitavih naselja: Kanarevog brda, Šumica, Konjarnika i Banjice (Бупа 2004, 130-139). Stariji sugrađani sa Platoa i oni koji su se posebno zanimali za dinamiku kraja, govorili su nam o nekadašnjem stanju:

Ova ulica Božidar Adžije je postojala. Ali ovde je nestala potpuno jedna ulica koja se zvala Bacetina. Ova mala što se zove Jiričekova, pored onih kockarnica, tamo ima kafić „Lagano“, e tu ima samo jedna kuća, još sa brojem, koja stoji, a datira iz onog vremena. Jiriček je isto bio neki istraživač, neko ime iz kulture. Tako da danas postoje kuće koje su postojale i onda. Posle rata je bilo puno srušenih kuća, pa su onda bili otvoreni platoi. Pola kuće mog dede je bilo srušeno u bombardovanju, srećom preživeli smo svi. (*Da li je, na ovom delu gde smo sada postavili stolove za razmenu igračaka, bilo neko otvoreno dvorište ili su tu bile kuće i bašte?*) Ne, u okviru nekih kuća. Bile su kuće iz Mileševske i iz, ono se zvalo, 14. decembra ono što je sad Cara Nikolaja. Srećom i Mileševska i moja Kneza od Semberije su zadržali nazive. Sve je srušeno, ima par starih kuća koje znam da su ovde, na primer Loznička, a kažem na Platou su se graničila dvorišta. Ova odavde, ona odande. A okolo, Jiričekova ulica na primer, tu je bilo puno stambenih zgrada i dvorišta na ovamo. Drukčiji neki raspored je bio. Znači, ceo ovaj kompleks koji se izgradio ovde, on je, u jednom potezu, izgrađen. (V.Ž, Ž, 79, penzionerka)

Inače, zgrada ima 16 spratova – soliter. br. 38. Inače, ova dva solitera su identična. Građena su u periodu 1976-1977. godine, a 1978. su useljeni. Inače, na ovom mestu nekada, ja se toga ne sećam, naravno, jer sam bila mala, bila je ulica – ceo ovaj prostor gde je Plato i gde su ove zgrade je bila ulica sa kućama koja se, ja mislim, zvala Bacetina. I onda je napravljena potpuna urbana rekonstrukcija, sedamdesetih godina; arhitekta koje su još uvek žive, bračni par koji živi u ovim lamelama projektovao je ove solitere. Najpre su sagrađena ova tri solitera, a onda su građene lamele – br. 36 i br. 61. One su useljene 1981. godine. (J.P, Ž, 43, prostorni planer i naučni radnik)

Ispitanici su dalje opisivali svoje omiljene ulice, često ih, naročito oni stariji koji su u ovom kraju i odrasli, nazivajući njihovim starim imenima. Od jedne ispitanice saznali smo da je, tokom građenja okolnih zgrada, važio sistem društvenog stanovanja, te da su stanovi dodeljivani ljudima koji su bili zaposleni u državnim institucijama. Kako navodi, stanove su dobijali preduzeća, policija, naučni instituti i umetnici, pripadnici „beogradske kulturne elite“, poput Petra Kralja, Zorana Radmilovića, Seke Sablić, Srđana Karanovića, Branka Cvejića, Aleksandra Tirnanića Tirketa, Petra Banićevića i drugih. Dalje naglašava: „Ali to je bilo srećno vreme, kad su se svi družili. To su bile javne ličnosti, ali mi smo bile komšije. Meni je Petar Kralj do kraja života bio čika Pera. I Zoran Radmilović je bio otac moje drugarice“ (J.P, Ž, 43, prostorni planer i naučni radnik).

Mnogi narativi sadrže ovakvo prisećanje na „duh vremena“, koji bi se mogao definisati kao „kohezivni princip koji, u određenom istorijskom razdoblju i fizičkom prostoru, objedinjuje sveukupne tokove duhovne nadgradnje materijalnog života“ (Кадидјевић 2010, 11). Kada je reč o sećanjima na ranija vremena, ona su često subjektivna, obeležena ličnim doživljajima, nostalgijom i kritikom vremena koja su usledila. Takođe, osim promenjenih naziva ulica, starim žiteljima Platoo posebno je mrska nova gradnja, naročito ukoliko je njeno sprovođenje uništilo kulturna mesta, poput „Kluba 42“:

Četrdeset dvojka je bila kultno mesto. „Klub 42“. Vidite, iznad ovog grafita, gde su crvene cigle, tu je nekada bila glavna picerija u gradu, i ne samo picerija, nego i restoran. Ulazilo se sa bočne strane i bilo je baš onako gospodski, jer je unutra čekao čovek na garderobi i samo ako ste imali rezervaciju mogli ste da jedete. Posle toga, jedno vreme je tu bio neki pab, da li „Kuća piva“ ili slično, i poslednjih deset godina ništa. Ne znam da li su sada krenuli da obnavljaju nešto. Jer u svim ovim zgradama, ove mezanine, zakupili su neki investitori i to su zastaklili i proširili poslovni proctor, jer to ima poseban ulaz, ne kao onaj za zgradu. I ovde gde je

četrdesetica je isto tu neki kancelarijski prostor, što planiraju i za našu zgradu. Taj prostor pripada poslovnim prosotrima, ne pripada stanarima zgrade, kao ni ovi lokali, frizer, pet šop u prizemlju. To je i dalje sve siva zona, ali nije vlasništvo stanara. Mi smo uspostavili normalan odnos sa investitorom, tako da se nadamo da neće uvesti neku funkciju koja bi ugrozila život stanara na nižim spratovima, poput kafića itd, jer u suštini je to registrovano kao kancelarijski prostor, ali razne malverzacije se dešavaju. Naša ulica je postala nova Strahinjića Bana. Kafići se otvaraju, gase, „Trač“ više, na primer, ni ne funkcioniše, ali tu se pravi profit. Gubimo parking prostor! (...) Htela bih samo da još nešto dodam. Ona grozna napuštena crna zgrada, koja je izgređenja mimo svih urbanističkih pravila. E, to je nešto za šta bih se ja zalagala da se sruši, jer je jedno ruglo. To niko ne koristi. Na primer, 2004. je jedna politička garnitura ogradila taj prostor i siledžijski izgradila zgradu. Oni su, praktično, ukinuli dnevno svetlo ovoj zgradi pored. Tu je, jedno vreme, bila neka prodavnica nameštaja, ali zaista je ruglo, jer danas praktično ničemu ne služi. (J.P, Ž, 43, prostorni planer i naučni radnik).

Vidiš gde je ovaj čovek koji još uvek ima snove, još uvek veruje da jednom biće bolje, iznad toga je sad neka, da proste i tvoje uši i ove stvari koje snimaju, usrana teretana, znači to je neka ekipa koja je sad tu zasela, verovatno neki SNS... Tu je nekada bio „Klub 42“ – to je jedna od prvih picerija u gradu, a u svakom slučaju, jedna od boljih picerija u gradu. E, sad mi smo odrastali na Platou gde si imao „Četres' dvojku“, Zoran Radmilović – ovde, Seka Sablić – ovde, Petar Kralj... Jedan od prvih video-klubova u to vreme kad su postojali, ti si tek tad bila mlada, prva tri video-kluba bili su „Zvinko“, na Zvezdarskom brdu u Sukilovoj, bio je „M“, kod Bačvanske, kod zatvora, to je posle postala „M produkcija“, znači, najgori pirati su postali oni koji će danas da nam kažu „E znaš, mojne mi piraterišeš, plati mi kartu!“, a on izrasto na tome... i bio je „Kino klub Beograd“, „Kinić“, u Knez Danilovoj. E, mi smo imali jedan od prvih video-klubova, ovamo je dole ispod zgrada bio. (...) Oni su džukele ovde isekli naš lepi kesten i sazidali ovo đubre koje, stvarno mi je drago, nikada zaživelo nije. Znači nikad, niko ko je tu nešto radio nije imao sreće. A oni su ubili svaku šansu da „Četres'dvojka“ opstane kao bilo koji vid kluba, jer su je zatvorili.(...) Dakle Plato naš lepi, Plato naš dobri, osakaćen tokom vremena. (I.P, M, 42, farmaceut)

Kritike drugih ispitanika bile su u vezi s praktičnošću i upotrebljivošću prostora: prenaseljeno je, ima manje mesta za parking, mesta koja su roditelji koristili za sankanje nisu bezbedna za iste aktivnosti njihove dece i slično. Posebno je interesantno što i sami shvataju kako se

njihova uloga i pristup Platou menjao tokom odrastanja. Nekada su se tu okupljali, „sedeli, pričali, muvali se, prepričavali događaje“ (D.G, M, 38, komercijalista), a danas su, uglavnom, samo pratnja deci, a svoje uloge opisuju krajnje skromno: „ja sam, uglavnom, u pratnji, sedim i gledam da dete nešto ne zabrlja... kada mogu ponesem nešto da čitam, to je to“ (S.Š-S, Ž, 45, profesor); ili „vreme na Platou provodim tako što sedim na klupi i posmatram dete kako igra fudbal ili šetam i guram kolica“ (D.S, Ž, 38, službenica). Interesantno je da, čak i ako su se, tokom svoje mladosti, okupljali na ovom mestu sa svojim prijateljima, za srednju i stariju generaciju to više nije slučaj. Takođe, ukoliko mapiraju neka mesta kao „svoja“, ona su, po prirodi, deljena sa decom, odnosno usmerena roditeljskim ulogama. Razlozi za izostajanje okupljanja srednje i starije generacije na Platou, uglavnom su pripisani tome što mesto najviše koriste deca. Jedna ispitanica smatra da je razlog za ovu praksu i to što su prvi stanari zgrada bili mladi roditelji: „Tad je bilo puno dece. Nije postojala mogućnost da se ukoreni neka tradicija da se stariji ovde okupljaju“ (J.P, Ž, 43, prostorni planer i naučni radnik). Generalni stav ispitanika je i da deca iz okolnih zgrada nemaju bolje i prostranije mesto za igru, posebno kada se radi o igrama sa loptom, vožnji bicikala, rolera i slično, budući da su Tašmajdanski i Čuburski park često percipirani kao „daleki“.

Imajući to u vidu, stekli smo utisak da je nekad, a možda i sad, vreme na Platou određeno godištem njegovih korisnika, te da se „tačno (se) znalo kad ko izlazi, kad ide ta smena. I koje doba izlazi gde“ (J.S, Ž, 35, nutricionista). Glavni deo Platoa bilo je pravo mesto za izlazak i znalo se da se tu ne dolazi pre sedmog razreda, a lokalnoj deci ono je mesto na kojem se provodi vreme „od jutra do mraka“ (A.D, Ž, 22, studentkinja). Osim stanara okolnih zgrada, deca koja se okupljaju na Platou povezivana su i sa obližnjom Osnovnom školom „Sava Kovačević“, danas „Jovan Miodragović“. Ispitanici pominju da su ih upravo drugari iz ove škole zvali na Plato, odnosno da je Plato na neki način bio markiran kao njihova teritorija:

Pa ne znam, mislim, da, ja sam nekako, nikada nisam konstantno blejala na Platou, ali sam tokom života nekako dosta blejala na Platou (...) ne znam ono, u zavisnosti od perioda života, tipa kad sam bila u osnovnoj školi, kad sam se družila sa tim ljudima iz „Miodragovića“, nekako je to bilo mesto gde kao dolazim da vidim te kao neke ljude koje malo znam, al' kao ipak ih ne znam, i kao to je sve nekako kul, nemam pojma... (E.B, Ž, 22, studentkinja)

Plato se koristi i tokom srednje škole, kada se manje grupe tu uveče druže. Kako smo primetili, u kasnijim tinejdžerskim danima, druženje

po kaficima zamenjuje druženje na Platou. Prve noćne izlaske međutim karakteriše upravo skupljanje na Platou, gde se mladi „pripremaju za izlazak“. Najveći problem predstavlja, sa druge strane, blizina zgrada i neprilagođenost mobilijara parka okupljanjima većeg broja ljudi.

Bitan element oko kojeg se sve komšije slažu nije toliko izgled Platoa, koliko bezbednost njegovih korisnika, naročito onih najmlađih. Budući da je osnovni cilj našeg istraživanja bilo utvrđivanje potencijalnih nedostataka u prostoru koje građani primećuju, ovo je posebno privuklo pažnju. Naime, nisu svi ispitanici smatrali da Plato treba urediti, uvesti nove sprave za igranje ili održavati manifestacije na njemu. Štaviše, neki su bili protiv ovakvog menjanja Platoa, smatrajući da bi time „izgubio svoju draž“ (M.I, Ž, 29, menadžer i šminker). Plato, i šire Vračar i Crveni krst, bili su nejednako „opasni“ u očima informanata. Kao pretnju sigurnosti navode se ulične tuče provocirane u lokalnim kaficima, pljačkaš koji je, 2016. godine, isprepadao i opljačkao nekoliko komšija, preteći im nožem, i narkomani, premda ne mislimo da se radi o teškim drogama, što je često i stav ispitanika koji, na primer, društvo koje se skuplja u Crvenom parkiću, nazivaju „duvačkom sekcijom“. Kada je reč o Platou, u delu intervjuja, očitava se nezadovoljstvo i žalbe na pse, neravne staze i ivičnjake, koji su rizični i za stare i za decu, kao i na blizinu ulice, te neograđenost parka. Međutim, jedan specifičan deo Platoa opisan je kao vrlo nebezbedan: proctor između košarkaškog i fudbalskog terena. Ova popločana ravan sa česmom i drvećem se i „Čuvarima parka“ učinila posebno izazovnom, zbog svoje izolovanosti i neosvetljenosti, koja je uslovlila manje korišćenje i uvećala količinu prisutnog smeća. Kako nije na „trasi“ glavnih putanja kretanja na Platou, ispitanici ga posmatraju na različite načine, premda uglavnom negativno:

Da, evo svi ovi zidići tamo puni srče, ova deca su izvadila iz nekog... ušla su tamo u neko skladište, na primer... to bi bilo, nekako nije u redu, da tu mogu deca da uđu. (T.K, Ž, 39, slikar)

Znate šta, evo meni se ćerka pre neki dan, na primer, tu se prskala vodom i ubola se na srču od stakla, ušlo joj u stopalo. Znam, to su starija deca koja tu piju pivo, pa razbiju te flaše, ali ipak... ili bi trebalo da se počisti ili da to neko prođe tuda malo da ih... Stvarno, ja razumem, ali ipak, nije to dobro. Ili da je očišćeno ili šta god. (S. Š-S, Ž, 45, profesor)

Budući da je cilj našeg istraživanja bilo iznalaženje rešenja za urbano čvorište koje bi se uklapalo u želje i težnje stanovnika Platoa, a koje je, pritom, nedovoljno iskorišćeno mesto, ovaj prostor učinio nam se kao najbolja opcija. Participativno projektovanje, okrenuto korisniku (*user-centred design*), obično i počinje dijalogom nastalim kroz detektovanje

problema i definisanje onoga oko čega se članovi neke zajednice najviše brinu, a problem se produbljuje, ukoliko ljudi smatraju da su ugrožene neke od osnovnih ljudskih potreba, u koje spadaju i potreba za slobodnim vremenom i zaštitom (McIntyre 2008; Kraft 2012; Wilson 2013). Drugo, detaljnom analizom prostora, shvatile smo da u pitanju nije „prostor aktivnosti“, čijom bi se transformacijom narušila harmonija kraja ili odnosa u kraju. *Prostor aktivnosti* povezuje se, pored *prostora kretanja*, koji podrazumeva formalne i neformalno definisane staze i pravce, sa *prostorom okupljanja*: terenima – fudbalskim i košarkaškim, igralištem sa spravama za decu u sredini, pojedinim klupicama i ivičnjacima. U tom smislu, ovaj prostor, kao tranzitna zona, upotrebljiv je retko i uglavnom preko dana, a ne doživljava se kao prostor okupljanja, usled higijenskih i bezbednosnih faktora. Treće, kroz do sada sprovedeno istraživanje i akcije na Platou, shvatili smo da se radi o komšiluku koji je spreman na zajedničko delanje i željan sadržaja, te da su neke od zgrada, vođene inicijativama stanara, već preduzimale korake promena, obnovili žardinjere, čistili i uređivali unutrašnjost i spoljašnjost svojih zgrada. Sa druge strane, u nedostatku sadržaja i „nečeg novog“, roditelji vode svoju decu u druge parkove, smatraju da bi bilo zanimljivo organizovati sportske turnire i takmičenja za decu, a neki posebno podvlače da nema dovoljno sadržaja za devojčice. Stariji ispitanici govore o tome kako bi voleli da se, na Platou, organizuju šahovski turniri, manifestacije poput bioskopa ili pozorišta na otvorenom, a neki ispitanici izuzetno cene napore etno-kluba „Gradimir“, koji, s vremena na vreme, okuplja komšije različitim sadržajima.

Tokom daljih aktivnosti „Čuvara parka“, ovaj deo Platoa podrazumevao je preuređenje pločnika i postavljanje „komšijskog stola“, u novembru 2017. godine, kao svojevrsnog *haba (hub)*, urbanog čvorišta ili prostora za okupljanje. Važno je naglasiti da je ceo proces intervencija u prostoru podrazumevao niz administrativnih koraka, dodatno otežanih ritmom dobijanja saglasnosti iz različitih institucija (Sekretarijat za komunalne i stambene poslove, Opština Vračar, Katastar, JKP Zelenilo). Do realizovanja ove ideje, tj. najvidljivijeg rezultata rada inicijative, došlo se, kako smo i naglasile, iscrpnim razgovorima sa komšijama i vizuelnim rešenjem, koje su arhitektice u okviru tima ponudile. Njegova prvobitna funkcija okupljanja odgovarala je željenim motivima koje su, tokom intervjua, komšije iskazivale i naznačavale kao nedostatak dotadašnjeg stanja u komšiluku. Postavljen u prostor, sto je, kao instalacija, služio multifunkcionalno, za odlaganje materijala potrebnih za održavanje higijene prostora, ali i kao mesto održavanja organizovanih radionica za

decu. Nakon svečanog otvaranja, kojim je predstavljena ideja, postojanje stola u ovom prostoru izazvalo je različite reakcije, u narednom periodu. Iako je sagrađen od masivnog materijala i velikih dimenzija, sto su, u prvih dvadeset dana boravka na Platou, vandalizovali nepoznati počinioci. Otkinuta su vrata od pregrade, koja su bila predviđena za čuvanje zajedničkih dobara, a gornja površina stola, premda izgrebana masivnim kamenjem, ostala je i dalje funkcionalna. Takvo stanje izazvalo je manjak vere u mogućnost promene, i kod komšija koje su podržavale inicijativu i kod samih „Čuvara parka“. Rešeni da ovu situaciju takođe posmatramo kao svojevrsni vid reakcije i učestvovanja, nastavili smo sa planom održavanja Platoa i ustaljenih kreativnih aktivnosti za decu.

Naposletku, boraveći na Platou u novom okruženju, inicijativa „Čuvari parka“ omogućila je revitalizovanje ovog dela dvorišta i finalnu fazu projekta završila preglednom izložbom, koja je predstavila tok rada inicijative, od njenih početaka, do maja 2018. godine. Izložba je bila dizajnirana tako da posetiocima pruži uvid u aktivnosti inicijative prikazujući dešavanja hronološki i to istovremeno u dve niše: kroz sećanja na događanja vidljiva na Platou i kroz prikaz pozadinskih procesa, od internih sastanaka, do prepiski sa institucijama i dobijanja različitih dozvola. Iako se realizacija izložbe može smatrati završnim projektom inicijative, budući da se, nakon toga, nisu sprovele nikakve intervencije u prostoru, nije isključeno ponovno okupljanje tima „Čuvara parka“, sa idejom preuređenja i održavanja drugog dela Platoa ili grada. Svakako, smatramo da ideje i želja za promenom moraju doći iz lokalne zajednice, kako bi se ideja participativnog projektovanja u potpunosti realizovala i ispunila svoju svrhu. Smatramo da novčana podrška partnera, koja može realizovati promene, ali i entuzijizam onih koji te promene osmišljavaju, predstavljaju glavni preduslov za začetak ovakvih inicijativa. Same ideje i prihvatanje promena moraju doći iz lokalne zajednice, kako bi se ideja participativnog projektovanja u potpunosti realizovala i bila smisljena.

Zaključak

U ovom radu, nastojale smo da predstavimo tok stvaranja jedne inicijative i njenog povezivanja sa lokalnom zajednicom. Ova inicijativa je multidisciplinarna, tj. antropološka, ali ujedno i pedagoška i arhitektonska, dizajnerska i menadžerska. Pre svega, ona je namenjena ljudima, pri čemu se, kao zadatak, svih okupljenih strana u transdisciplinarnom procesu, nameće pitanje njene funkcije, dometa i korisnosti za one u čijem interesu dela. Imajući to u vidu, smatramo da se od nas kao antropologa očekuje

da, kombinujući teorijski okvir sa empirijskim terenskim radom, na svakom koraku, preispitujemo podrške i otpore idejama, kao i strane sa kojih dolaze. Antropolog bi, imajući to u vidu, trebalo da se postavi kao „garant“ realizacije participativnog učestvovanja, koji će, dekodiranjem potencijalne ideološke namere i materijalnih posledica arhitektonskih planova i oblikovanja krajolika (Low 2006, 42-43), ukazati na nejednakosti u uticaju, odnosno na prigušivanje nekih glasova u korist nekih drugih glasova. Smatramo da ovakvi transdisciplinarni i participativni projekti mogu biti i zanimljivi i korisni antropolozima, kao živo učenje i aktivna primena znanja. Analizirajući pojmove poput „antropološkog mesta“, „prostora aktivnosti“, „prostora kretanja i prostora okupljanja“, „prostora događanja“, a potom i dimaniku susedskih odnosa, nastojale smo da, u ovom radu, ponudimo moguće koncepte koje bi bilo korisno primeniti u antropološkom istraživanju koje su „Čuvari parka“ sprovedi na Platou u Mileševskoj ulici, ali i na druge slične projekte, u kojima se zahteva mapiranje kretanja i senzibiliteta ljudi koji dele neki javni prostor. Participativno projektovanje, stoga, ima potencijal da postane segment antropološkog primenjenog delanja i otvori nove mogućnosti za antropologa koji na terenu prepoznaje društvene odnose i kulturna značenja, te aktivno promišlja o prostoru i ljudima koji ga dele.

Literatura

Бура, Никола. 2004. Илустрована хронологија Београда. Нови Сад: Прометеј.

Gatt, Caroline and Tim Ingold. 2013. "From Description to Correspondence: Anthropology in Real Time". In *Design Anthropology. Theory and Practice*, ed. Wendy Gunn, Ton Otto and Rachel Charlotte Smith, 139-158. New York: Bloomsbury Academic.

Gulin Zrnić, Valentina. 2006. „Antropološka istraživanja grada“. U *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije*, ur. Setha M. Low, 7-17. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Ewart, Ian J. 2013. "Designing by Doing: Building Bridges in the Highlands of Borneo". In *Design Anthropology. Theory and Practice*, ed. Wendy Gunn, Ton Otto and Rachel Charlotte Smith, 85-99. New York: Bloomsbury Academic.

Ivanović Vojvodić, Jelena ur. 2017. *Beogradska internacionalna nedelja arhitekture (12)*. Beograd: Društvo arhitekata Beograda.

Кадијевић, Александар. 2010. Архитектура и дух времена. Београд: Грађевинска књига.

Kindon, Sara, Rachel Pain and Mike Kesby. 2007. *Participatory Action Research Approaches and Methods: Connecting People, Participation and Place*. Abingdon: Routledge.

Kovač, Senka i Jelena Kovač. 2010. Vračarska dvorišta u prvoj deceniji XXI veka: arhitektonsko-antropološko istraživanje susedskih odnosa. *Antropologija* 10 (2): 9-23.

Kraft, Christian. 2012. *User Experience Innovation: User Centered design That Works*. Apress.

Kucina, Ivan. 2016. Commoning of the Uncommonness: Developing Urban Commons in Post Socialist City. *Rivista di Storia delle Idee* 5 (2): 106-116.

Low, Setha M. ur. 2006. *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

McIntyre, Alice. 2008. *Participatory Action Research*. Los Angeles: Sage Publications.

Ože, Mark. 2005. *Nemesta: uvod u antropologiju nadmodernosti*. Beograd: XX vek.

Smith, Charlotte R. 2013, "Designing Heritage for a Digital Culture". In *Design Anthropology. Theory and Practice*, ed. Wendy Gunn, Ton Otto and Rachel Charlotte Smith, 117-135. New York: Bloomsbury Academic.

Вучинић, Весна. 1999. Просторно понашање у Дубровнику. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Vučinić-Nešković, Vesna. 2012. BITEF Behind My Apartment Building: How an Anthropological Field Site (Literally) Came into My Backyard. *Antropologija* 12 (3): 11-40.

Вучинић Нешковић, Весна. 2013. Методологија теренског истраживања у антропологији: од нормативног до искуственог. Београд: Српски генеалогски центар. Wilson, Chuncey. 2013. *Credible Checklists and Quality Questionnaires. A User-Centered Design Method*. Elsevier Inc.

Katarina M. Mitrović
Ana Dajić

”Keepers of the Park“: participatory projecting and anthropological rethinking of Plateau in Mileševska Street, Belgrade

This article will depict the anthropological research within transdisciplinary project based on the idea of participatory projecting. We will present the work of “Keepers of the park” initiative that carried out cleaning, reinventing and transformation of Plateau located in Vračar municipality in Belgrade, in order to use active potential of place and its users. Plateau as the common public space will be perceived as “anthropological place” and the place of identity; also, we will rethink dynamics of relations and interactions in the neighbourhood. We will emphasize concepts of „space of activity“, „space of gathering“, „space of moving“ and „space of happening“, which are important for planning and creating „urban hub“ at Plateau as the meeting space, space of exchange and constitution of the community. Finally, we will present the analyzed interviews and the timeline of the initiative activity from its beginnings in 2015 until the final exhibition in May 2018. We will describe possibilities of anthropological contribution in participatory project at Plateau by mapping the used and unused parts of it. Having that in mind, we will answer the question of how we see the space, who has the rights over space and under what circumstances.

Key words: Plateau, participatory projecting, interdisciplinary approach, anthropological place, Keepers of the Park.